

**РОЗВИТОК ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ****Руслана Соичук**

Рівне

У статті здійснено стислий аналіз розвитку ідеї національного самоствердження особистості у психолого-педагогічних дослідженнях. Зазначено та охарактеризовано деякі підходи до розуміння впливу національної ідентичності на національне самоствердження особистості. Розкрито сутність понять «самість», «відособлення», «ідентичність», «самоствердження», «національне самоствердження». Розглянуто процес самоствердження особистості як усвідомлення самоцінності особистості на основі сформованого позитивного уявлення про себе та прагнення самореалізувати свою моральну цілеспрямованість. Визначено, що національне самоствердження особистості слід розглядати як інтегративну властивість особистості, що виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності, виборі своєї активної соціальної і громадянської позиції у суспільстві, що характеризується відповідальністю перед своєю нацією, готовністю відстоювати і захищати її національні інтереси. З'ясовано, що національне самоствердження пов'язане з мобілізацією усього свого інтелектуально-духовного потенціалу особистості для досягнення успіху в інтересах українського народу та утвердження цінності української нації.

Ключові слова: особистість, національне самоствердження, самоствердження, ідентичність, відособлення, самість, самоактуалізація, самовдосконалення, національне самовизначення, ідентифікація.

Зміни, що виникли сьогодні у суспільно-політичній та соціально-економічній сферах країни, призвели до іншого бачення громадянами України свого теперішнього та майбутнього: українство прагне мирно жити у правовій демократичній державі, самостверджуватися на своїй українській землі, працювати задля власного добробуту і всього українського суспільства та кардинально змінити вектори впливу і національного становлення. Процес ствердження українського світовідчуття, світосприймання і світобачення сприяє позитивній національній ідентичності особистості як українця, творенню консолідованої української політичної нації, адже саме це становить осердя повноцінного українського громадянського суспільства, до якого прагне кожний свідомий громадянин незалежної Української держави. На сучасному етапі пріоритетним напрямом у соціальній політиці нашої держави повинно стати підняття престижу національної приналежності, що сприяє зростанню національної самосвідомості й позитивної адекватної національної самооцінки та прояву почуттів національної гідності та гордості громадян у національному самоствердженні й відстоюванні національних інтересів. На основі сформованого почуття національного самоствердження особистість усвідомлює значущість та необхідність власного впливу на ходу історії Української держави, вплив на її розвиток і розквіт, не байдужість, а вболівання за майбутнє, що так необхідно для становлення правової держави на світовій арені.

Це знайшло своє підтвердження у багатьох програмних документах: Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Концепція виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепція національного виховання, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні та інших.

Теоретичні основи проблеми висвітлено у низці психолого-педагогічних досліджень учених А. Адлера (1995) [2], К. Абульханової-Славської (1973) [1], О. Безкоровайної (2010) [3],

І. Беха (2003) [4], М. Боришевського (1999) [5], Ч. Кулі (1994) [10] та інших.

Метою статті є висвітлення проблеми національного самоствердження особистості у процесі її розвитку у психолого-педагогічних наукових дослідженнях.

Інтерес до проблеми національного самоствердження особистості у галузі знань психології виник у ХХ столітті. Головний напрям досліджень у психологічному аспекті в основному був спрямований на проблему самоствердження особистості. Національну складову в контексті означеної проблеми досліджено недостатньо, проте в умовах сьогодення актуальність її стає незаперечною та привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Національне самоствердження змістовно складається із понять «нація» і «самоствердження», проте не означає їх суму, передбачає нове смислове значення із специфічною гносеологічною та світоглядною функціями. Поняття «самоствердження» – це прагнення особистості до досягнення та підтримування певного суспільного статусу. Саме це прагнення проявляється у реальних досягненнях, у відстоюванні власної значимості перед іншими, утвердженні своєї позиції в соціумі (Bezkofovaĵna 2010) [3].

Самоствердження особистості пов'язане із відчуттям своєї «самості», «відособлення» від інших і водночас ідентифікації з тими іншими та прагненням до самовизначення, самовдосконалення, самоактуалізації та самореалізації. Поняття «самість» інтегрує значення «Я-ідентичність» та «інший». У «Я-ідентичності» відображається результат дії соціальних ролей та очікувань, а в «іншому» представлена активна домінанта, завдяки якій можливий процес ідентифікації у відповідності до соціальних ролей або ж дистанціювання від них. Дж. Мід зазначає, що «самість» виступає як соціальне утворення й індивід формує себе таким, яким його бачать інші. Наукові праці вчених стали фундаментом подальшої теорії ролей особистості, розробленої Р. Тернером, Х. Беккером. Означена теорія визначає декілька ідентичностей особистості та виокремлює проблему ототожнення ідентичності з самим собою. Розроблена Е. Гофманом модель соціальної взаємодії демонструє здатність індивіда до рефлексії на особисті соціальні ролі та до самоспостереження і дистанціювання від тих ролей, які грає, що і сприяло поєднанню поняття «ідентичність» з такими поняттями, як «індивідуальність» і «особистість» (Shneyder 2003, p. 26-45) [8].

До поняття «самості» у своїх дослідженнях звертається учений Ч. Кулі (1994). Він прагне подолати протиставлення індивіда і суспільства, що і демонструє у розробленій теорії «дзеркального Я», згідно з якою існує двосторонній взаємообумовлений зв'язок: суспільство формує індивіда, проте й індивід конструює суспільство. Він зазначає, що «соціальну самість такого роду можна назвати відбитою, або дзеркальною, самістю... Ми бачимо наше обличчя, фігуру і одяг у дзеркалі, цікавимося ними, оскільки все це наше, буваємо задоволені ними чи ні у відповідності з тим, якими ми хотіли б їх бачити, точно так само в уяві сприймаємо у свідомості іншого деяку думку про наші образи, манери, наміри, справи, характер, друзів і т. д. І це самим різним чином на нас впливає» (Kuli 1994, p. 320-321) [10]. Сутність людини розглядають як схильність особистості до відособлення і як прагнення до близькості з родиною, групою. Характерним є осмислення ученими процесів відособлення й ідентифікації на особистому рівні. Розглядається суб'єкт, який свідомо чи підсвідомо прагне самості, яка формується і розвивається на основі ідентифікації (ототожнення, віднесення та ін.) та відособлення (відчуття самотності, індивідуалізації, відокремлення, відчуження та ін.). Означені процеси перебувають у діалектичній єдності, взаємодіють між собою і виступають як психологічні механізми та домінанти становлення розвитку особистості, людства. У психології ідентифікація і відособлення зазвичай використовуються у таких випадках, як: у значенні самодостатніх понять з певними особливостями і показниками або у мимовільному побутовому значенні при розгляді певних феноменів.

У випадку, коли суб'єкт повністю центрований на власному «Я», відбувається одночасне відособлення від інших та проявляється в егоїзмі, егоцентризмі. Коли особистість

уподібнюється іншій, переймається її внутрішнім світом, у цьому випадку вона відособлюється від власних потреб та водночас проходить процес ідентифікації з потребами, цінностями іншої особистості. Ідентифікація перебуває в єдності із відособленням, та ідентифікація в одному стані стає відособленням у іншому.

Варто відзначити специфіку цих явищ, що проходять не лише на особистісному рівні, але й через групу. Так, люди, об'єднуючись на певних засадах, відокремлюються від інших спільнот. Результатом інтеграції в групі є внутрішньогрупова ідентифікація, яка відбувається на засадах сповідування членами групи єдиних норм і цінностей.

К. Абульханова-Славська (1973) простежує діалектичне співвідношення відособлення та включення індивіда в буття. Така діалектика змін і збереження індивіда у процесі його розвитку може відбуватися за різним ступенем його особливості й загальності. Науковець ставить в один синонімічний ряд поняття «відособлення», «самовизначення» та «суспільна активність особистості» [1].

Т. Гаврилова (1984), здійснюючи дослідження виховання моральних почуттів, стверджує, що у спілкуванні з людьми виявляється бажання до злиття з іншими та водночас до відособлення. За першої тенденції особистість прагне злитися зі своїм оточенням, зайняти своє місце в групі, колективі на доброзичливих і дружніх засадах та за другої – особистістю оволодіває бажання виділити своє «Я», тобто відособитися. Саме у прагненні до відособлення особистість демонструє потребу в утвердженні власного індивідуального буття [7].

У відособленні Н. Сарджвеладзе (1989) розглядає прагнення особистості індивідуалізуватися, вирізнитися з-поміж інших настільки, наскільки вона прагне самостійності й автономності, тобто вмотивована особистісним відособленням. На думку науковця, фундаментальною потребою людини є потреба «бути», яка виражається у процесі ідентифікації з соціумом [11].

Таким чином, процес відособлення розглядається у наукових працях як явище динамічне, у сукупності подій і станів, що надає можливість особистості відчутти самостійність, усвідомити свою самотність та ідентичність і автономність задля виділення себе у певній спільноті. Кожна особистість виділяє себе через відособлення від іншої особистості та свідомо чи несвідомо утверджує свою ідентичність через ідентифікацію з собою, що базується на порівнянні себе з іншими. Такий процес сприяє самоствердженню ідентичності.

Засновником наукової теорії самоствердження виступає А. Адлер (1995), який розробив концепцію «індивідуальної психології». У своїй науковій праці щодо розвитку особистості пріоритетну роль він відводить прагненню до самоствердження, до переваги на противагу теорії З. Фрейда про домінування ролі сексуальних захоплень. Він вводить поняття «прагнення до почуття власної переваги» як «усезагальної передумови» задля обґрунтування «всіляких душевних порухів» особистостей. Саме в цьому науковець вбачав головний закон людського життя. З приводу означеного він стверджує: «Я почав ясно бачити в кожному психічному явищі прагнення до переваги. Воно зростає паралельно з фізичним розвитком і є внутрішньою необхідністю самого життя. Воно лежить в основі вирішення життєвих проблем... Всі наші функції ідуть слідом в його напрямку... Про які б передумови не фантазували наші філософи і психологи – про самозбереження, принцип задоволення, зрівнювання – всі вони не більше, ніж неясні відображення, спроби виразити цей великий стимул, що рухається вверх...» (Adler 1995, p. 118) [2]. Теорія соціального інтересу А. Адлера базується на аналізі взаємин особистості з іншими членами суспільства, розумінні соціокультурного контексту, в якому вона існує, і за цих умов здатності до самопізнання й саморозуміння. Соціальний інстинкт, який є вродженим і надалі розвивається під впливом соціальних інституцій, стимулює особистість до дії в інтересах громади, таким чином гальмуючи власні его-інстинкти. На його думку, людське життя є

настільки цінним, наскільки особистість бере участь у становленні цінності інших людей. Він убачав необхідність установа компромісу між державою та особистістю задля спрямування вивільненої енергії в напрямку державотворчої діяльності. Учений в означеній теорії «індивідуальної психології» розкриває зв'язок людини з природою як найважливішу потребу особистості та провідну мотивацію до суспільної діяльності. Згідно з теорією психоаналізу, дії особистості скеровані бажаннями людини досягти певної мети, здобути приналежність та визначити місце, статус у суспільстві. Оскільки людина є істота свідомо, то несвідоме посідає в її житті другорядне значення, і її дії вмотивовані на майбутнє. Науковець зазначає про можливість охоплення особистості почуттям меншовартості у певні періоди її життя та необхідність його переборювання задля досягнення успіху в тій чи іншій сферах діяльності. Такий стан особистості є вкрай небезпечним, а використання недоцільних методів виховання (тиск, емоційне відторгнення, висміювання та інші) зумовлюють загострення психологічного стану особистості, що має здатність переходити у почуття неповноцінності, а надалі у комплекс неповноцінності «...пробуджене бажання домогтися визнання розвивається паралельно з почуттям власної неповноцінності. Мета цього бажання – досягнути такого стану, коли індивідуум виглядає таким, який вивищується над своїм оточенням» (Adler 1995, p.66) [2]. А. Адлер такому стану протиставляє фундаментальне прагнення до сили, проте застерігає про можливість реалізації сили у стані неповноцінності в агресію. Варто зазначити, що кожна особистість реалізує прагнення сили у власний спосіб, так, до прикладу, неорганізована особистість, умотивована егоїстичними власними прагненнями часто перебуває у стані «втечі в хворобу», тоді як адекватна особистість прагне своєю активною суспільною діяльністю досягти життєво необхідної мети в інтересах громади (Adler 1995) [2]. Учений у прагненні до вдосконалення вбачає передумову самоствердження як великого стимулу, що рухає вгору. Саме у прагненні до самоствердження він убачав сконцентровану потужну силу серед інших рушійних сил поведінки особистості та, в кінцевому результаті, біологізував прагнення як прояв інстинктивних сил. Подальші наукові дослідження з проблеми самоствердження особистості знайшли своє відображення в концепціях самоактуалізації А. Маслоу, тенденції до актуалізації К. Роджерса та самореалізації К. Хорні.

У сучасних наукових дослідженнях актуалізовано проблему самоствердження особистості, зокрема О. Безкоровайна (2010) зазначає, як прагнення людини зайняти і постійно утримувати за допомогою власних зусиль певне становище у суспільстві й мати позитивне, цілісне уявлення про саму себе [3].

На думку І. Беха (2003), потреба у самостверженні є основою для утворення механізмів морально-духовного розвитку особистості. Процес самоствердження особистості можливий за наявності глибоких моральних знань, розвинутого інтелекту, моральних почуттів та вольових якостей. Лише здатність емоційно правильно ставитися до реальності, висловлювати думки та погляди, яких вона дотримується у житті, забезпечують можливість самоствердження особистості. І. Бех зазначає, що визначальними чинниками особистісного самоствердження є «минуле – теперішнє – майбутнє» існування людини, де особистість виступає автором вільної дії, яка не залежить «від безпосередньо діючої потреби і безпосередньо сприйнятої ситуації, дії, спрямованої на майбутнє» [4]. На думку науковця, «стратегія конструювання визначення особистості пов'язана з утвердженням активності людини, її свободи. Свобода виявляється самовизначенням духу людини, її ціннісним орієнтиром. У психологічному ракурсі свобода – це інтенція людини приймати розумне рішення, робити доцільний вибір, це можливість бути і стати. Вона є своєрідною рушійною силою активності суб'єкта. Можна трактувати свободу волі, яка виходить з власного «Я», як прояв індетермінізму» (Bekh 2003) [4].

З попередньо визначеного зазначимо, що свобода в самостверженні особистості є цілеспрямованою діяльністю, де детермінація дій відбувається безпосередньо в самій

особистості, коли вона здатна вносити корективи у свою діяльність та обставини, зважаючи на поставлену мету, коли існує право і можливості самостійно обирати завдання, засоби, умови та креативно інтегрувати їх у творчій реалізації. І. Бех (2003) стверджує: «Прагнення до свободи має бути одним із найважливіших серед соціальних прагнень людини. Йдеться про діяльну свободу людини, про її вільні вчинки та дії, тобто такі, що не залежать від зовнішніх причин. Звершені особистістю вчинки щоразу ніби розширюють межі її свободи» [4]. Таким чином, внутрішні й зовнішні детермінанти, які взаємопов'язані з особливостями соціального середовища, що в ньому перебуває особистість, впливають на процес її самоствердження.

Аналіз проблеми самоствердження особистості засвідчує, що кожна людина потребує визнання себе як особистості, а це викликає подальше бажання віднайти шляхи й засоби самоствердження. Варто зазначити, що самоствердження відповідно може мати такі форми свого вираження: соціально корисні, соціально цінні, соціально прийнятні, асоціальні та антисоціальні. Процес самоствердження особистості передбачає усвідомлення самоцінності особистості на основі сформованого позитивного уявлення про себе і відчуття власної гідності та прагнення самореалізувати свою моральну цілеспрямованість. Особистість визначає сенс власного життя, керуючись суспільно-значущими соціальними і морально-духовними цінностями як правдивими репрезентантами досконалості. Глибоко відчуючи відповідальність перед суспільством, державою, собою, підростаючому поколінню відводиться надзвичайно вагома роль у формуванні нації через її спрагу до повноцінного самоствердження через єднання у спільність. Особистість складає певну підсистему успадкованих утворень та тих, які виникли внаслідок соціалізації за посередництвом активізації взаємодії та самоототожнення її з певними групами. Особистість стає гармонійною і повноцінною за умови усвідомлення власної ідентичності як полісистеми свідомості (індивідуальної і колективної, онтогенетичної і соціогенетичної).

У національному самоствердженні особистості, за твердженням М. Боришевського (1999), одну із визначальних ролей відіграє «настановлення людини на вибір особистісно значущих цілей, що визначаються системою етнічних, національних цінностей, досягнення яких (цілей) може задовольняти прагнення людини посісти бажане місце у шкалі таких цінностей» [6]. Особистість включена у систему національних відносин, володіючи тим спектром національних характеристик, які притаманні народу, здійснює свій вибір у національній системі координат. М. Боришевський (1999) встановлює тісний взаємозв'язок між самооцінкою та домаганнями особистості, оскільки остання у свою чергу є ніби проекцією самооцінки у ситуації вибору. Також визначаються три основні параметри домагань у сфері національних цінностей, зокрема такі, як: адекватність, висота, стійкість. Учений розглядає національну самооцінку як «судження людини про міру наявності у неї якостей, властивостей у співвіднесенні їх з певними еталонами, котрі являють собою систему національних цінностей тієї спільноти, до якої людина – суб'єкт самооцінки – відносить себе, з якою себе ідентифікує» [6]. До таких цінностей належать етнічні та національні риси спільноти, усвідомлення членами спільноти власної відповідальності за долю свого етносу, нації та самооцінки наявності громадянсько-патріотичних якостей. Учений стверджує, що коли сформовано національну свідомість, то особистість усвідомлює «...себе часткою певної національної (етнічної) спільноти» та оцінює «себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності. Національній самосвідомості конкретної особистості... притаманне прагнення до самовираження і самореалізації своєї національної сутності, неповторності, потреба зайняти гідне місце серед інших національних спільнот та зробити помітний внесок у розвиток людської історії» (Boryshevskij 1999) [6].

Ставлення особистості до свого народу формується у процесі засвоєння культурних традицій та способу його життя, що виявляється у почуттях, поведінці та самосвідомості.

Національне самовизначення особистості формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів за умови опанування системою цінностей культури народу та її активного використання у повсякденному житті, а саме, «суб'єкт –об'єктна характеристика людини та її діяльності робить можливою і необхідною подвійну форму опису: ззовні, як дещо об'єктивно детерміноване, причинно-обумовлене, або зсередини, в термінах суб'єктивних цілей, мотивів, прагнень» (Kolominskiy 1984, р. 32) [9]. До об'єктивного комплексу зв'язків належить соціальна залежність особистості від суспільства, яка відображає входження особистості в національну систему координат, що проявляється в усвідомленні себе як частини народу. До суб'єктивного комплексу зв'язків належать умови життєдіяльності народу та оцінкове ставлення до нього, а стрижнем є національна ідентичність та самоідентичність, яка залежить від ступеня включеності особистості у буття нації. Самовизначення особистості визначається цілісною системою ідентичностей, суб'єктивного відчуття належності до сім'ї, певної спільноти чи народу тощо.

Процес національного самоусвідомлення залежить від сформованої системи цінностей особистості та суспільних пріоритетів. На основі позитивної самоідентифікації відбувається процес національного самовизначення, що переживається особистістю як національна ідентичність у цілісному баченні соціально-культурного теперішнього життя народу та усвідомленні особистої причетності до його долі.

За твердженням І. Беха (2013), ідентичність розглядається як «внутрішній, суб'єктивний стан особистості, в якому виражається усвідомлення нею себе як своєрідної стійкості особистості, як самототожності, переживання постійно наявного «Я», його збереження» [5]. Варто зазначити, що саме переживання є важливою характеристикою особи стосовно її ідентичності. Науковець пов'язує ідентичність зі структурною цілісністю особистості та звертає увагу на доцільність співвідношення з ідентифікацією як механізмом і процесом, що сприяє формуванню ідентичності. Власне ідентифікацію І. Бех (2013) розглядає як процес: копіювання думок, почуттів, дій як моделі та процесу засвоєння цінностей, норм, ідеалів, моральних якостей у поєднанні з проявом симпатії; уподібнення значущому іншому, що супроводжується засвоєнням його цінностей, поглядів, настанов, форм поведінки; ототожнення, що передбачає наявність емоційних зв'язків між взаємодіючими індивідами. Процес ідентифікації постійно існує в житті особистості, починаючи від народження, й набуває в подальшому більш усвідомленого характеру [5].

Науковці розглядають соціальну ідентифікацію як систему властивостей, що формує особу як соціального індивіда – учасника певної групи чи суспільства. Визначальним у системі є поділ індивідів за їх соціально-класовою належністю, соціальними статусами та прийнятими соціальними нормами. У словнику подано таке трактування поняття соціальна ідентифікація: «Пізнавальний спосіб встановлення тотожності подібності речей, процесів, осіб, що означає розумові операції з зовнішніми стосовно суб'єкта, який пізнає, об'єктами. Ідентифікацією називають також і процеси, що пов'язані із сферою самосвідомості, самопізнання особи: ототожнення себе з іншими, уявлення іншої людини як продовження себе, перенесення себе на місце іншого» (Volovych 1998, р. 197) [12].

Так, упродовж життя особистість ідентифікує себе з певними соціальними групами і проходить соціальну ідентичність, ідентифікуючи з іншими людьми з певними характерними особливостями – особистісна ідентичність. Первинна статева ідентичність відбувається в дитинстві, надалі, вивчаючи мову, традиції і культуру, формується національна ідентичність, згодом, через певний соціальний стан сім'ї, виникає стратова, а надалі – державна та територіальна ідентичності. Також ідентифікація може продовжуватися через приналежність до певного релігійного сповідання чи політичної партії, професії тощо. Усі означені процеси впливають на подальше планування життєвих програм самостверження, результатом яких має стати самореалізація особистості не лише у власних інтересах, а й в інтересах цілої нації.

За результатами проведеного стислого аналізу в межах обсягу статті визначено, що, усвідомлюючи свою належність до певної «своєї» спільноти, особистість оцінює, переживає та водночас ототожнює себе з іншими зі своєї спільноти і відрізняє від «чужих», інших спільнот. Проходить деперсоналізація індивідуального самоприйняття як перехід за певних обставин від особистої ідентичності до соціальної, до вищого рівня самоприйняття. Здатність особистості до такого виду ідентичності базується на активній життєвій позиції від індивіда до усвідомлення й оцінювання себе як представника цієї спільноти. Оскільки у національній спільноті простежується зв'язок поколінь, витриманий у часі, то кожна особистість володіє стійким національним статусом, що унеможлиблює її виключення, і саме це надає людині впевненість у собі як представника певного народу і стабільність у житті. У національному самоствердженні визначальним є формування стійкої позиції, що передбачає самоактуалізацію особистості, її самостійну творчо-креативну працю в межах та на благо своєї національної спільноти та відповідальності перед нею. Тому проблему національного самоствердження особистості слід розглядати як інтегративну властивість особистості, що виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності, виборі своєї активної соціальної і громадянської позиції у суспільстві, що характеризується відповідальністю перед своєю нацією, готовністю відстоювати і захищати її національні інтереси. Національне самоствердження пов'язане з мобілізацією усього свого інтелектуально-духовного потенціалу особистості для досягнення успіху в інтересах українського народу та утвердження цінності української нації. Поданий матеріал статті не вичерпує усієї проблеми, надалі потребує подальшого дослідження соціально-психологічних особливостей особистості в процесі національного самоствердження.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1973. – 287 с.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М., 1995. – 296 с.
3. Безкоровайна О. В. Теоретико–методичні засади виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: дис.. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / О. В. Безкоровайна. – Рівне, 2010. – 460 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2–х кн. Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико–технологічні засади: наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
5. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – № 4-5. – 2013. – С. 20-25.
6. Боришевський М. Й. Національна свідомість у становленні особистості громадянина / М. Й. Боришевський // Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження. – К., 1999. – С. 27-34.
7. Гаврилова Т. П. О воспитании нравственных чувств / Т. П. Гаврилова. – М. : Знание, 1984. – 79 с.
8. Идентичность: хрестоматия / Сост. Л. Б. Шнейдер. – М. : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 272 с.
9. Коломинский Я. Л. Психология детского коллектива / Я. Л. Коломинский // Системы личных взаимоотношений. – Минск : Народная osveta, 1984. – 239 с.
10. Кулі Ч. Соціальна самість / Ч. Кулі // Американська соціологічна думка: тексти. – М. : МГУ, 1994. – С. 320-321.
11. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : Политиздат, 1989. – 206 с.
12. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / ред. В. І. Воловича – К. : Укр. центр духовної культури, 1998. – 728 с.

References:

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. O subyekte psykhicheskoy deyatel'nosti / K. A. Abulkhanova-Slavskaya. – M. : Nauka, 1973. – 287 s.
2. Adler A. Praktika y teoryya yndyvydualnoy psikhologyy / A. Adler. – M., 1995. – 296 s.
3. Bezkorovayna O. V. Teoretyko–metodychni zasady vykhovannya kultury osobystisnoho samostverzhennya v rannomu yunatskomu vitsi: dys.. ... doktora ped. nauk : 13.00.07 / O. V. Bezkorovayna. – Rivne, 2010. – 460 s.
4. Bekh I. D. Vykhovannya osobystosti: U 2–kh kn. Kn. 1. : Osobystisno oriyentovanyy pidkhd: teoretyko–tekhnolohichni zasady: nauk. vydannya / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2003. – 280 s.
5. Bekh I. D. Identyfikatsiya u vykhovanni osobystosti / I. D. Bekh // Ridna shkola. – # 4-5. – 2013. – S. 20-25.
6. Boryshevskyy M. Y. Natsionalna svidomist u stanovlenni osobystosti hromadyanyna / M. Y. Boryshevskyy // Psikhologhiya samosvidomosti: istoriya, suchasnyy stan ta perspektyvy doslidzhennya. – K., 1999. – S. 27-34.
7. Havrylova T. P. O vospytanyu npravstvennykh chuvstv / T. P. Havrylova. – M. : Znanye, 1984. – 79 s.
8. Ydentychnost: khrestomatyya / Sost. L. B. Shneyder. – M. : Yzdatelstvo NPO «MODEK», 2003. – 272 s.
9. Kolomynskyy Ya. L. Psikhologhiya det·skoho kollektiva / Ya. L. Kolomynskyy // Systemy lychnykh vzaymootnoshenyy. – Mynsk : Narodnaya osveta, 1984. – 239 s.
10. Kuli Ch. Sotsialna samist / Ch. Kuli // Amerykanska sotsiolohichna dumka: teksty. – M. : MHU, 1994. – S. 320-321.
11. Sardzhveladze N. Y. Lychnost y ee vzaymodeystvye s sotsyalnoy sredoy / N. Y. Sardzhveladze. – Tbylisy : Polytyzdat, 1989. – 206 s.
12. Sotsiolohiya: korotkyy entsyklopedychnyy slovnyk / red. V. I. Volovycha – K. : Ukr. tsentr dukhovnoyi kultury, 1998. – 728 s.

В статье осуществлен сжатый анализ развития идеи национального самоутверждения личности в психолого-педагогических исследованиях. Отмечены и охарактеризованы некоторые подходы к пониманию влияния национальной идентичности на национальное самоутверждение личности. Раскрыта сущность понятий «самость», «обособление», «идентичность», «самоутверждение», «национальное самоутверждение». Рассмотрен процесс самоутверждения личности как осознание самооценности личности на основе сформированного позитивного представления о себе и стремления самореализовать личную моральную целенаправленность. Определенно, что национальное самоутверждение личности стоит рассматривать как интегративное свойство личности, которое оказывается в сформированности позитивной национальной идентичности, выборе своей активной социальной и гражданской позиции в обществе, которое характеризуется ответственностью перед своей нацией, готовностью отстаивать и защищать ее национальные интересы. Выяснено, что национальное самоутверждение связано с мобилизацией всего своего интеллектуально-духовного потенциала личности для достижения успеха в интересах украинского народа и утверждения ценности украинской нации.

Ключевые слова: личность, национальное самоутверждение, самоутверждение, идентичность, отчуждение, самость, самоактуализация, самоусовершенствование, самоопределение, идентификация.

In the article the brief analysis of the development of the idea of national self-assertion of

the individual in psychological and educational research was made. Some approaches to understanding the impact of national identity on national self-assertion of the individual were specified and described. The essence of the concepts of «selfhood», «isolation», «identity», «assertiveness», «national self-assertion» was revealed. There was the process of self-assertion of the individual as the awareness of individuals' self-worth on the basis of formed positive image of himself and his desire of moral purposefulness of self-realization. It was determined that national self-assertion of the individual should be considered as an integrative property of the individual, which results in formation of a positive national identity, choosing their active social and civil position in society, characterized by responsibility towards their nation, willing to uphold and protect its national interests. It was found that national self-assertion is associated with mobilization around their intellectual and spiritual potential of the individual to succeed in the interests of the Ukrainian people and establish value of the Ukrainian nation.

Key words: personality, national self-assertion, self-assertion, identity, isolation, seclusion, self-actualization, self-improvement, national self-determination, identification.